

A tankönyvszövegek megértését befolyásoló tényezők

Kralina Hoboth Katalin

A pedagógusok véleménye, illetve a különböző felmérési eredmények alapján láthatjuk, hogy az oktatásban továbbra is hangsúlyt kell fektetnünk a diákok szövegértési képességének a fejlesztésére (l. *PISA 2012*). A szövegértés, a tananyag szövegének a megértése a tananyag-elsajátítás fontos feltétele. A tananyag-feldolgozást befolyásoló tényezők vizsgálatában kiemelt szerepet töltenek be a tankönyvek, ui. a tankönyvszöveg azon szövegtípusok közé tartozik, melylyel a diákok a mindennapjaik során kapcsolatba kerülnek. A tankönyvek a tanítási-tanulási folyamat fontos segédeszközei, melyek a pedagógusok és diákok munkáját egyaránt segítik. Karlovitz megfogalmazásában a tankönyv olyan ismeretnyújtó és készségfejlesztő eszköz, amely a tantervben meghatározott ismeretanyagot didaktikailag feldolgozza, az oktatási folyamatban közvetíti (Karlovitz 2002). Az oktatásban betöltött szerepe miatt elengedhetetlen, hogy vizsgáljuk a tankönyvek színvonalát, a tankönyvi szöveg megértését nehezítő tényezőket, valamint kiküszöböljük az esetleges hiányosságokat.

A tankönyvek ismeretközlő, gyakoroltató, nevelési, a tanítás és tanulás folyamatát irányító, valamint önálló ismeretszerzésre készítő funkciót töltenek be (Karlovitz). Dárdai Ágnes szerint elengedhetetlen, hogy egy tankönyv megállapításai összhangban álljanak az adott szaktudománnyal; a tananyag feldolgozása megfeleljen a tanulók életkori pszichikai sajátosságainak; legyen életeresű; a módszertani megoldások (ismeretközlés, kognitív képességek fejlesztése) legyenek összhangban (Dárdai 2002: 63). Egy tankönyv számos követelménynek kell, hogy megfeleljen: a terminológiahasználata igazodjon a kodifikált szakkifejezés-használathoz, a tankönyvszöveg legyen értelmezhető, feldolgozható legyen a diákok számára; igazodjon a tantervben foglalt kritériumokhoz; a kérdések és feladatok a tananyag-

hoz és a tankönyvszöveghez mérten adekvát módon segítsék a tanulási folyamatot. E szempontokat a tankönyvíróknak és bírálóknak egyaránt figyelembe kell venniük. Szlovákiában a tankönyvtervezetek értékelése során a bírálók az Állami Pedagógiai Intézet által összeállított szempontrendszert követik, melyek azonban nem tesznek különbséget a célnyelven íródott és a fordított tankönyvek között (l. http://www.statpedu.sk/files/documents/ucebnice/kriteria_ucebnice_vseobecno_vzdelavacie_predmety.pdf; vö. Szabó Mihály 2008a: 86). A kisebbségi iskolákban a diákok sok esetben fordított tankönyvből tanulnak, mivel a szlovákiai közoktatási jogszabályok alapján az alap- és középiskolákban csak azok a tankönyvek használhatók, melyeket a minisztérium jóváhagyott, és melyek igazodnak az egységes tantervhez (Szabó Mihály 2008a: 84). A fordításokat azonban gyakran olyan személyek végzik, akik nem rendelkeznek kellő fordításelméleti és/vagy szakmai ismeretekkel, s emiatt Szabó Mihály Gizella szerint a fordított tankönyvek lexikális és szintaktikai szintjén is pontatlanságok, a magyarországi standardtól eltérő megoldások figyelhetők meg (l. Szabó Mihály 2008a: 85, vö. Kralina Hoboth 2013a: 68–69).

A szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben használatos tankönyvekkel kapcsolatban számos probléma merül fel, melyek két csoportba sorolhatók. A hiányosságok egy része az eredeti szlovák tankönyvekben is megjelenik, egy részük azonban a fordítás következtében megfigyelhető interferenciajelenség.

Az építőipari szakközépiskolákban a szaktantárgyak oktatása során használatos tankönyveket vizsgálva számos hiányosságot figyelhetünk meg. Jelen írásban elsősorban a szövegértést befolyásoló tényezőket tekintem át, az egyéb hibákat röviden összefogom. E tankönyvek az 1990-es évek elején jelentek meg, sok elavult,

aktualitását veszített megnevezést, módszert tartalmaznak, s az előírt tantervvel sincsenek teljesen összhangban. E problémák azonban az eredeti szlovák tankönyveket is érintik. A vizsgált tankönyvekben számos olyan hiányosság is található, amely nehezíti a tankönyvszöveg feldolgozását.

A tananyag megértését befolyásolja a mondathosszúság, ui. a túlságosan hosszú mondatok nehezítik a szövegértést (vö. Kojanitz 2005). A mondat-hosszúság vizsgálata során azonban figyelembe kell vennünk a szövegtípust is, mivel egy munkafolyamatot leíró vagy felsorolást tartalmazó hosszabb mondat érthetőbb lehet, mint egy bonyolult szerkezetű rövidebb (Kralina Hoboth 2013b: 322). A szövegértést befolyásolja továbbá a közhasználatú és a specifikus főnevek, terminusok aránya, valamint a szakkifejezések következetes használata. Fontos, hogy a tankönyvek terminológiahasználata következetes, egymásra épülő legyen. Az érthetőség szempontjából nélkülözhetetlen, hogy a tankönyv kellő súlyt fektessen az egyes, az adott témakörben újként felvezetett terminusok magyarázatára. Amennyiben az új szakkifejezések jelentését a tankönyv nem magyarázza, a szövegértés, a tananyag megértése sem biztosított (Kralina Hoboth 2013a: 74–81, 2013b: 324–325). A tanítási órákon, az oktatás folyamán – a tananyag és a diákok életkori sajátosságainak megfelelően – a tanulóknak el kell sajátítaniuk az adott tudományág terminológiáját. A tankönyvírás és -értékelés során tehát nem az a cél, hogy csökkenjen a tankönyvi szakkifejezések száma, hanem az, hogy a tankönyvírók kellő figyelmet szenteljenek a terminusok magyarázatának (Kralina Hoboth 2013a: 80, 2013b: 325).

A fordított tankönyvek esetében a szövegértést nehezíti a célnyelvi norma figyelmen kívül hagyása. A forrásnyelvi szöveghez történő „ragaszkodás”, bizonyos kötelező vagy

fakultatív átváltási műveletek elhagyása a standard magyarban ritka vagy szokatlan szerkezeteket eredményezhet. A szintaktikai szinten megjelenő fordítottság jeleit Szabó Mihály Gizella összegezte. A legtöbb fordítási nehézséget okozó szerkezet között a főnévi igenevet tartalmazó (főnévi alaptagú) mondatrövidítő szerkezetet, a főnévi hátravetett jelzős szerkezetet, a passzív, ill. analitikus szerkesztésmódot említi (Szabó Mihály 2007: 207–208, 2008a: 96–99, 2008b: 19–36).

A helytelen fordítás következtében fellépő hiányosságok a fordított tankönyvek lexikális szintjén is megjelennek, ui. a magyarországi és a szlovákiai magyar tankönyvek terminológiahasználata gyakran különbözik: ugyanazon fogalomhoz más-más nyelvi jel kapcsolódik. Ennek következtében ha a szlovákiai magyar diákok magyarországi/ magyarországi diákok határon túli tankönyvet vesznek a kezükbe, külföldi versenyen vesznek részt, a szöveg egyes kifejezései, nyelvi jelei nem asszociálnak bennük fogalmi hálózatot, jelentést, nem értik meg vagy félreértelmezik a szöveget. Ugyanazon fogalmat például a magyarországi tankönyv a *foragatónyomaték*, míg a szlovákiai magyar a *statikai nyomaték* nyelvi jellel fejezi ki. A *statikai nyomaték* megjelenik ugyan a magyarországi tankönyvben is, azonban más jelentésben. A szlovákiai magyar tankönyvekben számos ilyen pontatlanság fordul elő, amely félreértéshez, félreértelmezéshez vezethet.

A tankönyvszöveg, valamint a tananyag megértését jelentősen befolyásolja tehát a tankönyvek színvonala, melynek javítása érdekében a terminológia egységesítésén túl fontos lenne, hogy a szerzők és a tankönyvtervezetek bírálói a didaktikai kritériumokon kívül a vázolt szempontokat is figyelembe vegyék, a fordított tankönyveket speciális kritériumrendszer alapján értékeljék.

■ Hivatkozott szakirodalom

- Dárdai Ágnes 2002. A tankönyvkutatás alapjai. Budapest–Pécs. Dialóg Campus Kiadó.
- Karlovitz János Tibor: A tankönyv funkciói. <http://tanesszkozfigyelo.fw.hu/tanfigy5/tkfunkcioi.html>, letöltve 2014.1.16.
- Karlovitz János Tibor 2002. Könyv és Nevelés. Olvasás Portál. 2. évfolyam, 2. szám. <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=122>, letöltve 2014. 1. 16.

■ Kojanitz László 2005. Tankönyvanalízisek. In. Iskolakultúra 2005/9. 135–143.

http://epa.oszk.hu/00000/00011/00096/pdf/iskolakultura_EPA00011_2005_09_135-143.pdf, letöltve 2013.3.20.

■ Kralina Hoboth Katalin 2013a. Kétnyelvűség a szlovákiai magyar tannyelvű építészeti középiskolák szaknyelvoktatásában. Nitra. FSS UKF. Doktori disszertáció.

■ Kralina Hoboth Katalin 2013b. Interferencia a tankönyvekben a szlovákiai magyar építőipari szakközépiskolákban. Fordított tankönyvek értékelése. In. Gallik Ján – Rigó Gyula – Kralina Hoboth Katalin – Vargová Zuzana szerk. Tudomány az oktatásért – Oktatás a tudományért. 3. Nemzetközi konferencia. Nitra. 319–330.

■ Kritériá na hodnotenie kvality učebnice pre všeobecnú-vzdelávacie predmety. Bratislava. Štátny pedagogický ústav.

http://www.statpedu.sk/files/documents/ucebnice/kriteria_ucebnice_vseobecno_vzd_elavacie_predmety.pdf, letöltve 2011.08.18.

■ Balázs Ildikó – Ostorics László – Szalay Balázs – Szepesi Ildikó – Vadász Csaba szerk. 2013. Pisa 2012. Összefoglaló jelentés. Budapest. Oktatási Hivatal.

http://www.oktatas.hu/pub_bin/download/kozoktatasi/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa2012_osszefoglalo_jelentes.pdf, letöltve 2014.1.21.

■ Szabó Mihály Gizella 2007. Jogi–közigazgatási szövegek magyarra fordítása kisebbégi helyzetben. A célnyelvi norma kérdése. In. Heltai Pál szerk. Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. XVI. Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Pécs–Gödöllő. MANYE–Szent István Egyetem. 206–212.

■ Szabó Mihály Gizella 2008a. A tankönyvfordításról és a tankönyvek értékeléséről. In.

■ Fazekas József szerk. Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára. Dunaszerdahely. Lilium Aurum. 84–101.

■ Szabó Mihály Gizella 2008b. A fordítottság jelei szlovákiai magyar szövegekben. In. Bárczi Zsófia – Vančoné Kremmer Ildikó szerk. Fordítás – nyelv – irodalom – társadalom. Nyitra. Europica varietas. 19–36.

■ Hivatkozott forrás

- Dvořák Jiří 1991. Mechanika az építészeti szakközépiskolák 2. és 3. osztálya számára. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Szerényi Attila 2008. Statika. Pécs. Szega Books Kft.
- Szerényi Attila 2006. Szilárdságtan. Pécs. Szega Books Kft.

Nagy Erika

Kulcsár Ferenc kitüntetése

2014. február 14-én, Bálint-napon, XVIII. alkalommal adták át a magyar alapítású nemzetközi irodalmi díjat, a Balassi Bálint-émlékkardot. Az eddigi díjazott költőkből álló testület döntése értelmében Kulcsár Ferenc költő és Sander Liivak észt műfordító vette át az idei Balassi Bálint-émlékkardot Budapesten, a Gellért Szállóban. A Balassi-kard egy végvári szablya, amelyet a bonyhádi Fazekas József kovácsolt.

A Balassi Bálint kardjának másolata alapján készült szablyát Duray Miklós politikus, közíró és Kiss-Rigó László szegedcsanádi megyés püspök nyújtották át a kitüntetetteknek. Kulcsár Ferenc úgy tekint erre a kitüntetésre, mint a magyar irodalom felvidéki ágának elismerésére.

A Balassi Bálint-émlékkard kuratóriuma az irodalmi díjat minden évben annak a költőnek és műfordítónak ítéli oda, akinek líráját és fordítói munkásságát méltónak tartja a 16. századi magyar költő életművéhez. Kulcsár Ferenc munkásságát Tari István Balassi-kardos költő méltatta az erre az alkalomra írt költeményével, aki 2009-ben vehette át a kitüntetést. A laudációk után Kulcsár Ferenc köszönte meg a díjat és a köszöntéseket. Beszélt arról, hogy ő is, mint Balassi, Pozsonyban töltötte élete egy részét, egyetemista éveiben élt a városban. Kiemelte, mennyire meghatározónak és szépnek tartja Balassi szerelmi költészetét. Ezután Tarr Csilla színművész előadása következett: Kulcsár Ferenc *Önarckép, háttérben a XX. századdal* című versét szavalta el. A teltházas díjátadási ceremónián Balassi Bálint *Adj már csendességet* című versének megzenésített ősbemutatója hangzott el, melynek hangszeres kíséretét a Balassi Consort nyújtotta, a rendezvény dallamkeretét pedig a Cantabile Kórus szolgáltatta. Az okleveleket a szentendrei Vincze László, a Vincemill Papírmerítő Műhely mestere alkotta. A Herendi Porcelánmanufaktúra Balassi-szoborral jutalmazta a kitüntetetteket, amelyeket Simon Attila vezérigazgató adott át.

A rendezvényt Molnár Pál újságíró, a díj alapítója vezette. Az ünnepségen a Magyar Honvédség Budapest Helyőrség Dandárjai álltak díszőrséget.